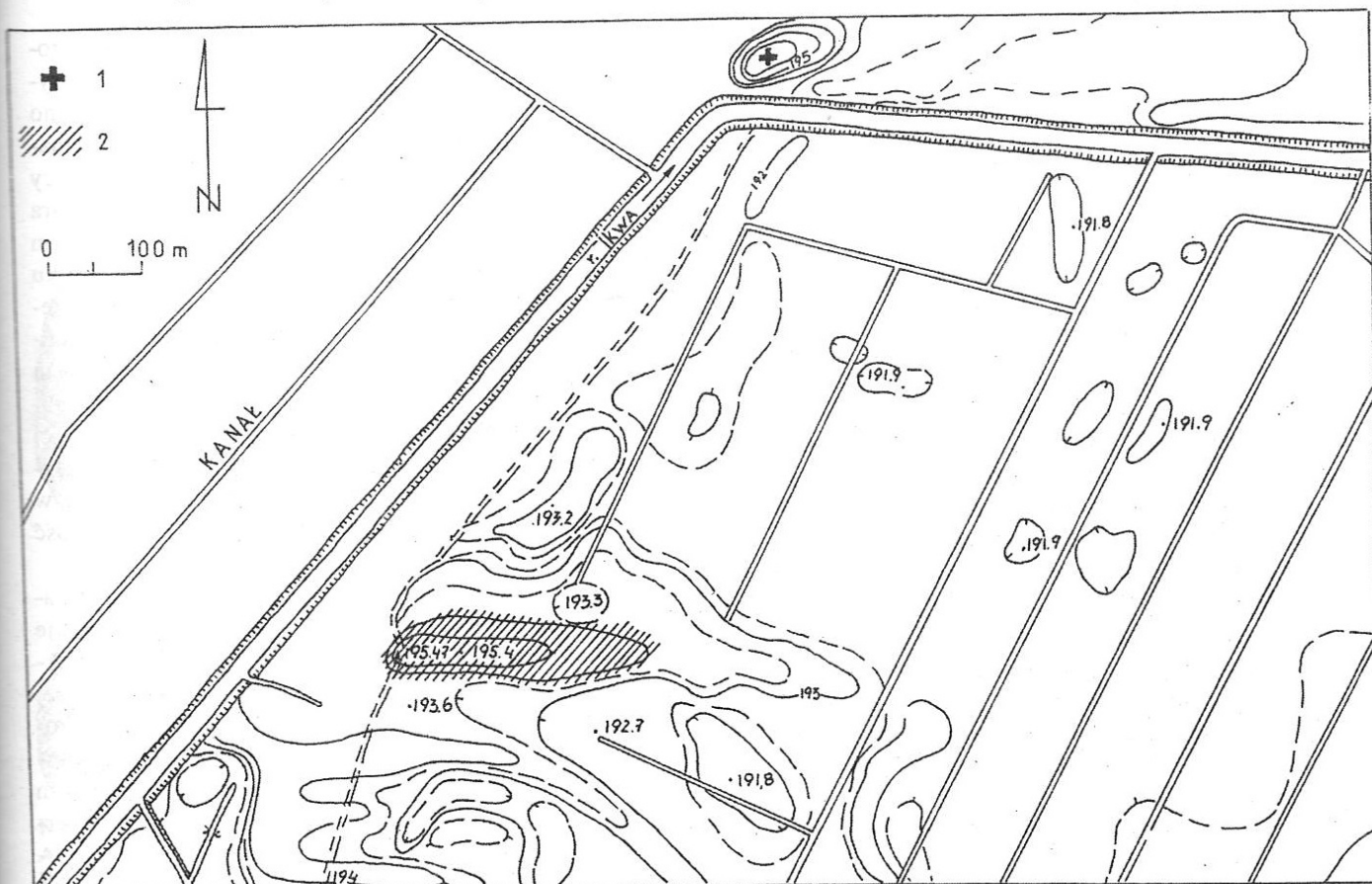

Wiera Hupała

Wstępne badania w obrębie klasztoru Podboreckiego na Wołyniu

W trakcie badań wykopaliskowych prowadzonych na zamku w Dubnie w 1997 r., zostaliśmy poinformowani o odkryciu w miejscowości Czerwony Pahorb (Czerwony Garb), fragmentów ceramiki. Odkrycia dokonano przypadkowo podczas wybierania piasku z tamtejszej piaśnicy¹. Miejsce odkrycia położone jest na prawym brzegu rzeki Ikwy, na terenie zalewowym. Jest to wyniesienie o wysokości 195,47 m

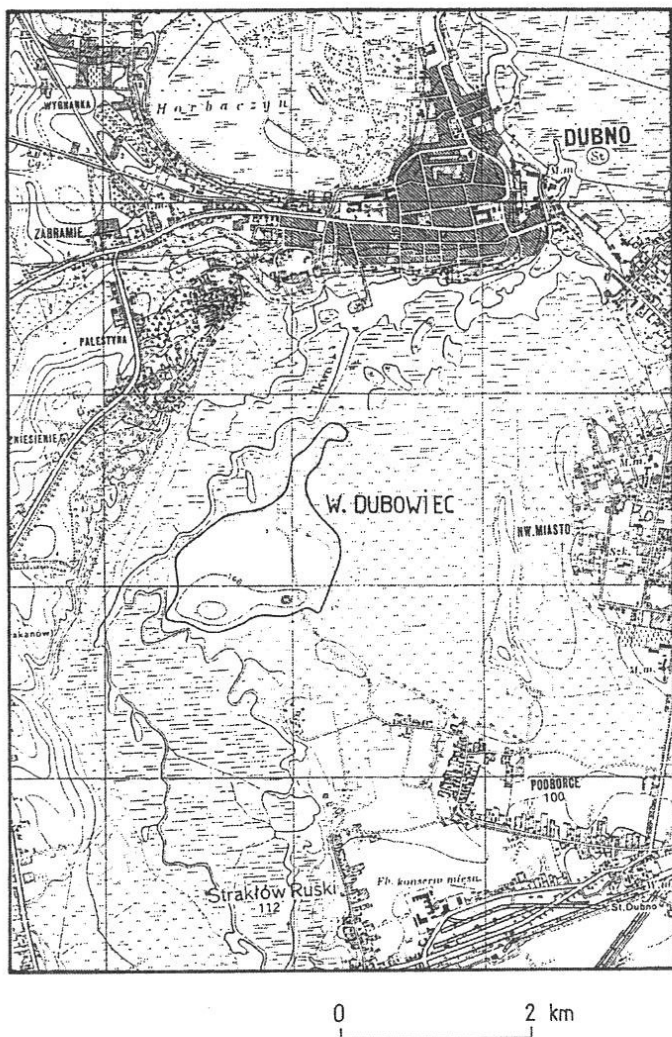
n.p.m. obejmujące powierzchnię około 300 x 75 m z łagodnym spadkiem w kierunku wschodnim (ryc. 1). Miejscowość ta o charakterze wyspowym, usytuowana jest w odległości 675 m na południowy zachód od cerkwi Spaskiej (XVII w.) w pobliżu wsi Pidborci (Podborce) stanowiącej obecnie część miasta. Zaznaczyć należy, iż wspomniana miejscowość w ciągu ostatnich 50 lat uległa dużym zmianom. Na mapie

Ryc. 1. Dubno. Lokalizacja stanowiska w miejscowości Czerwonyj Pahorb: 1 — cerkiew Spaska, 2 — zasięg stanowiska
Abb. 1. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Lage der Fundstelle. 1 — Orthodoxe Kirche. 2 — Fundstelle

Рис. 1. Дубно. Расположение памятника в урочище Червоный пагорб: 1 — Спасская церковь, 2 — границы памятника

¹ Za tę informację oraz życzliwą pomoc w trakcie badań powierzchniowych serdecznie dziękuję p. W. Tkaczowi.

Ryc. 2. Dubno. Południowo-zachodnia okolica. Mapa z 1941 r.
Abb. 2. Umgebung von Dubno. Landkarte von 1941
Рис. 2. Дубно. Юго-западная околица. Карта 1941 г.

z 1941 r. przedstawiającej sytuację z okresu międzywojennego (ryc. 2) — Czerwonyj Pohorb jest wyspą w zabagnionej dolinie rzeki Ikwy. Wyspowy charakter tego miejsca i jego położenie w sąsiedztwie wsi Podborci skłania do utożsamiania Czerwonego Pahorba ze słynnym klasztorem Podboreckim. Jak wiadomo klasztor ten założony został w 1592 r. przez ks. K. K. Ostrońskiego na wyspie Dubowec (Dubowice) położonej w obrębie stawu o tej samej nazwie, pomiędzy klasztorem Spaskim a wsią Podborci od której przyjął nazwę. Klasztor był czynny do 1834 r. Prawdopodobnie w 1631 r. został on przekazany mniskom reguły bazylikańskiej wyznania greko-katolickiego. W roku 1832 został podporządkowany żeńskiemu klasztorowi Połońskiemu (I. Lozovjuk 1994, s. 8–10). Obecnie klasztor nie istnieje, jednak wspomniane znalezisko może potwierdzać miejsce jego lokalizacji.

Penetracja powierzchniowa wykazała, iż mamy do czynienia ze stanowiskiem wiekokułturowym. Poza ceramiką wystąpił tu również materiał krzemienisty. Do okresu mezolitu zaliczono trzy narzędzia z tzw. krzemienia wołyńskiego. Był to surowiec niespatynowany, częściowo wyświecony eolicznie:

— część środkowa mikrowiórka o przekroju trójkątnym (ryc. 3, 11)
— wiórodłupek z retuszem płaskim od strony spodniej (ryc. 3, 18)

— narzędzie kombinowane — drapacz uformowany w części wierzchołkowej odłupka + rylec klinowy środkowy (ryc. 3, 24).

Pozostałe zabytki krzemienne zaliczono do okresu neolitu-wczesna epoka brązu:

— półtylczak poprzeczny o stromym retuszu — wkładka mikrolityczna (ryc. 3, 6).

— fragment masywnego przekłuwacza na odłupku korowym o stromym retuszu (ryc. 3, 4).

— odłupek z częściowym retuszem boków na stronę spodnią i wierzchnią (ryc. 3, 2).

— fragment sierpa (ryc. 3, 3).

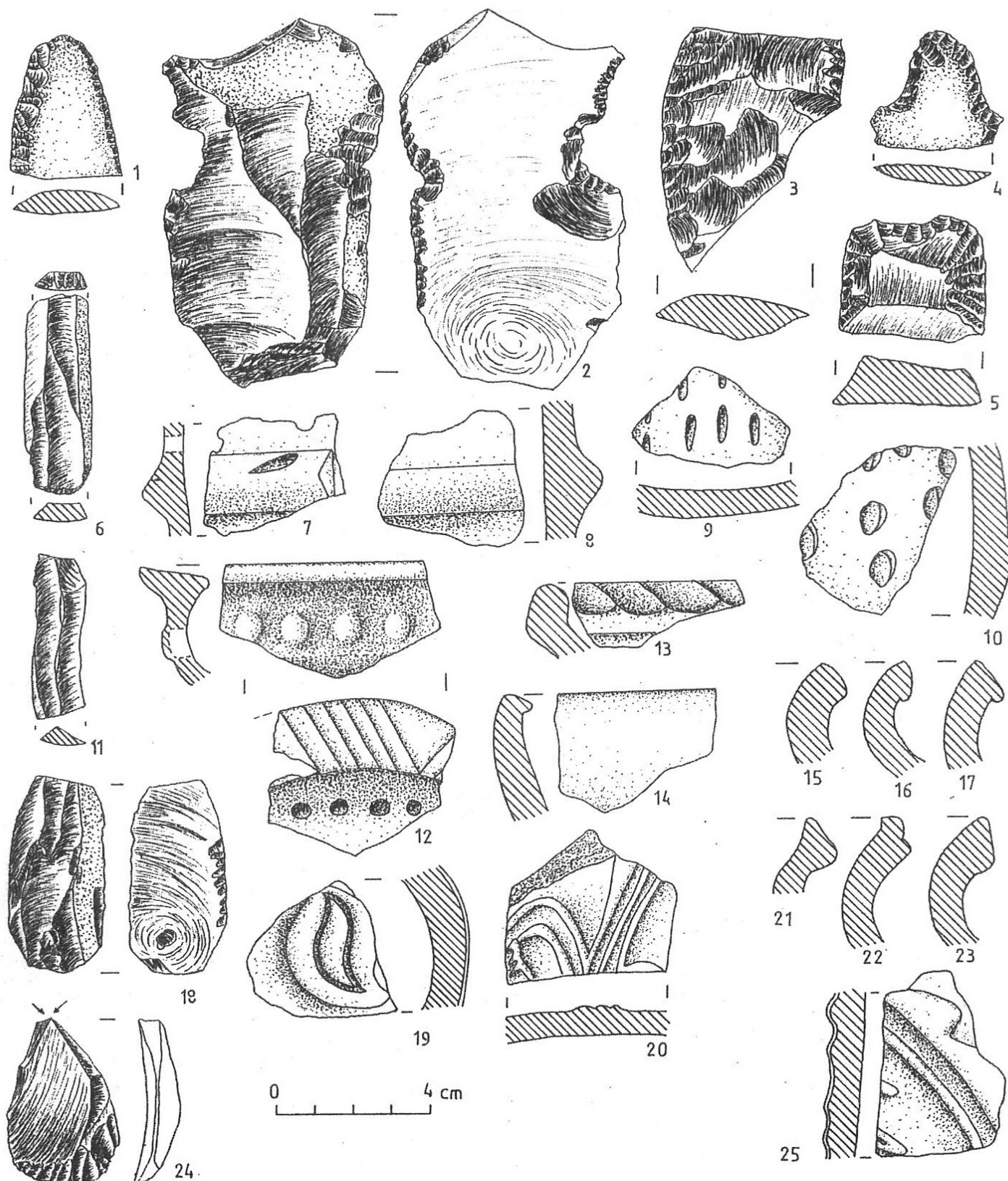
— fragment wiórowca z retuszem półstromym i stromym boków (ryc. 3, 1)².

Materiał ceramiczny przyporządkowany został następującym okresom chronologicznym: późna epoka brązu (kultura komarowska — ryc. 3, 7–8), wczesna epoka żelaza (grupa mogilańska — ryc. 3, 12–13), okres wczesnorzymski (ryc. 3, 9–10, 14), wczesne średniowiecze (2 poł. X — pocz. XI w. — ryc. 3, 15–17, 21–23), okres nowożytny (XVI–XVII w. — ryc. 3, 5, 19–20, 25).

Niestety większa część stanowiska została już zniszczona (ryc. 4). Nienaruszony pozostał fragment kulminacji wyniesienia o wymiarach 125 x 70 m. Tutaj postanowiono przeprowadzić badania. Założona wykop-sondaż o wymiarach 2x2 m (ryc. 4, 5A). Stwierdzono w nim następujący układ stratygraficzny: darń — 10–15 cm, piaszczysta szara ziemia — 30 cm, 70-cio cm warstwa piasku o jasnoszarym kolorze przechodząca w calec w postaci białego piasku z wytrąceniami żelazistymi. W stropie warstwy jasnoszarego piasku na gł. 0,30 m od powierzchni współczesnej, odsłonięto pozostałości obiektu — ciemnej plamy o zarysach zbliżonych do prostokąta (ryc. 5A). Była to jama o wymiarach 110 x 135 cm, cylindrycznym przekroju i miąższości 75 cm (ryc. 5B). Wypełnisko jamy stanowiła szara, piaszczysta ziemia zawierająca oprócz drobnych węgielków drzewnych, kości zwierzęce, polepę, cegły oraz dużą ilość materiału zabytkowego.

Garnki — tworzą najliczniejszą grupę zabytków. Udało się zrekonstruować pięć całych naczyń, które cechuje różnorodność form (ryc. 6, 5, 12). Zdecydowana większość naczyń wykonana została z surowca o niewielkiej domieszce drobnopziarnistego piasku. Wypalone są na kolor biały i mają jednobarwne przełamy. Jest to tzw. ceramika „biała”. Większość garnków jest zdobiona ornamentem malowanym, głównie w kolorze pomarańczowym, czerwonym i ciemnobrązowym. Ornament pokrywa całą powierzchnię wylewu i brzuśca (ryc. 7, 1–11, 6, 4, 2) albo tylko wylew. Często wątki te tworzą bogate kompozycje ornamentacyjne łącząc poziome paski i linie faliste, pionowe

² Opracowując materiał krzemienisty korzystałam z konsultacji kandydata nauk historycznych A. S. Sytnyka, za co składam serdeczne podziękowania.

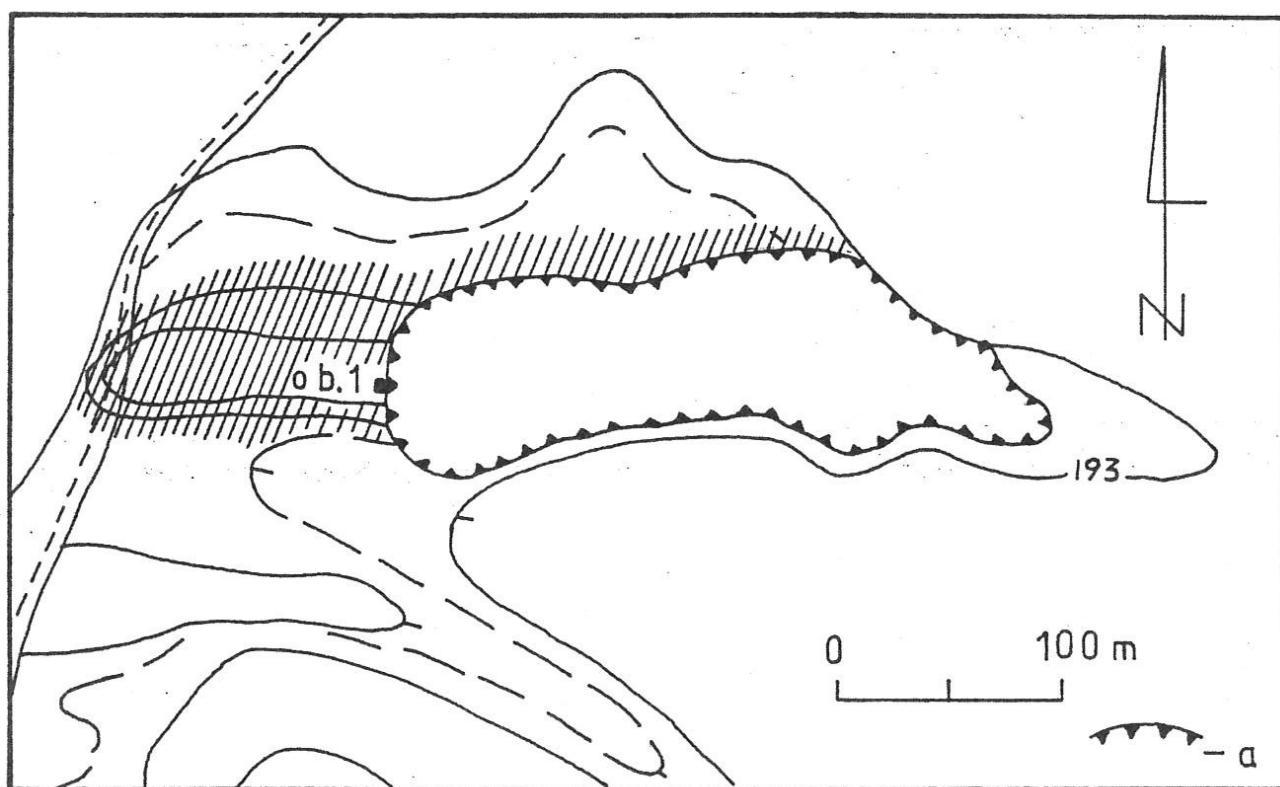

Ryc. 3. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Material zabytkowy ze stanowiska wielokulturowego
 Abb. 3. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Materialien aus dem mehrkulturellen Fundstelle
 Рис. 3. Дубно, Червоный пагорь. Вещевой материал с многослойного памятника

we i ukośne paski, prostokąty i romby itd. (ryc. 7, 1–9, 11, 19). Niektóre naczynia pokryte są od wewnątrz żółtobrazowym szkliwem (ryc. 6, 2).

Mniej liczne są tzw. siwaki — naczynia wypalone w atmosferze redukcyjnej na kolor czarny lub szary. Zdobione są

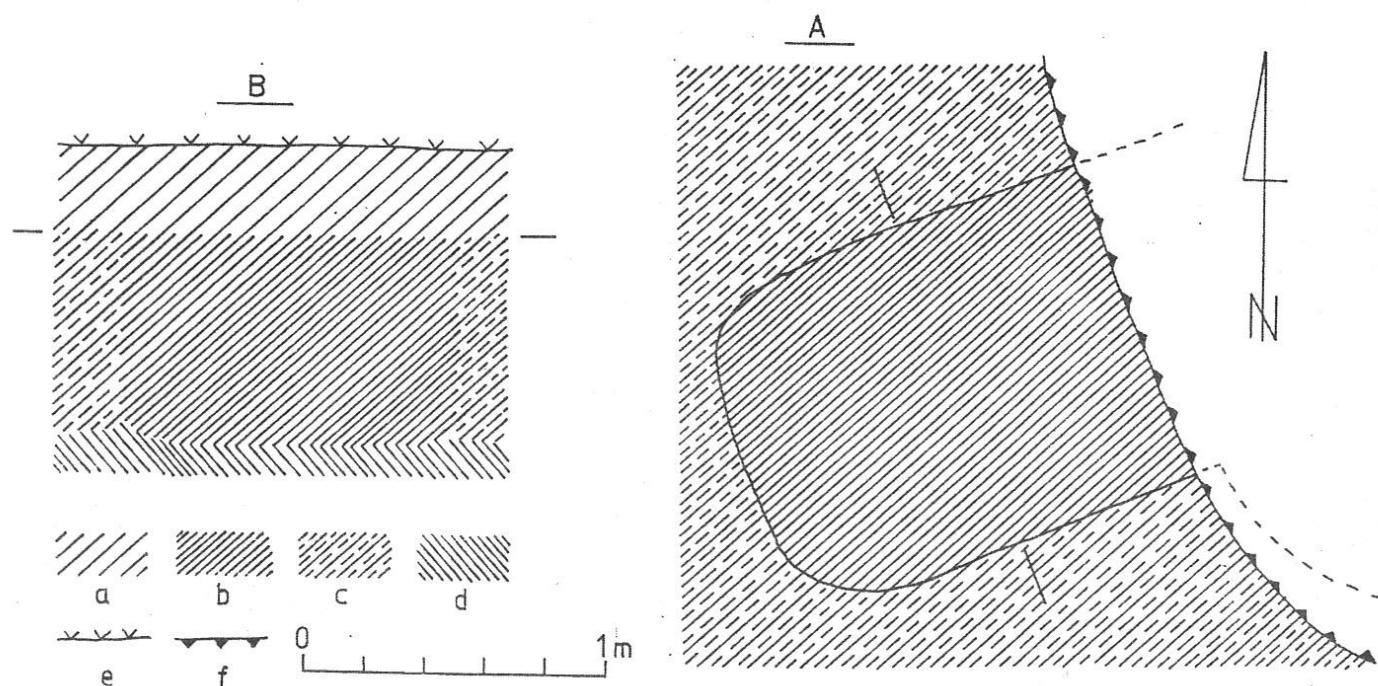
ornamentem rytym w postaci pionowych, poziomych i falistych bruzd oraz pokrywane szkliwem, najczęściej w różnych odcieniach zielonego (ryc. 6, 3, 7, 13–14, 5, 12, 7, 8). Wystąpiły też pojedyncze okazy siwaków z ornamentem wyświecanym (ryc. 6, 1).

Ryc. 4. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Pozostałości terenu klasztoru i stanowiska wielokulturowego oraz lokalizacja obiektu zbadanego: a — kopalnia odkrywkowa

Abb. 4. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Umgebung von Orthodoxe Kirche

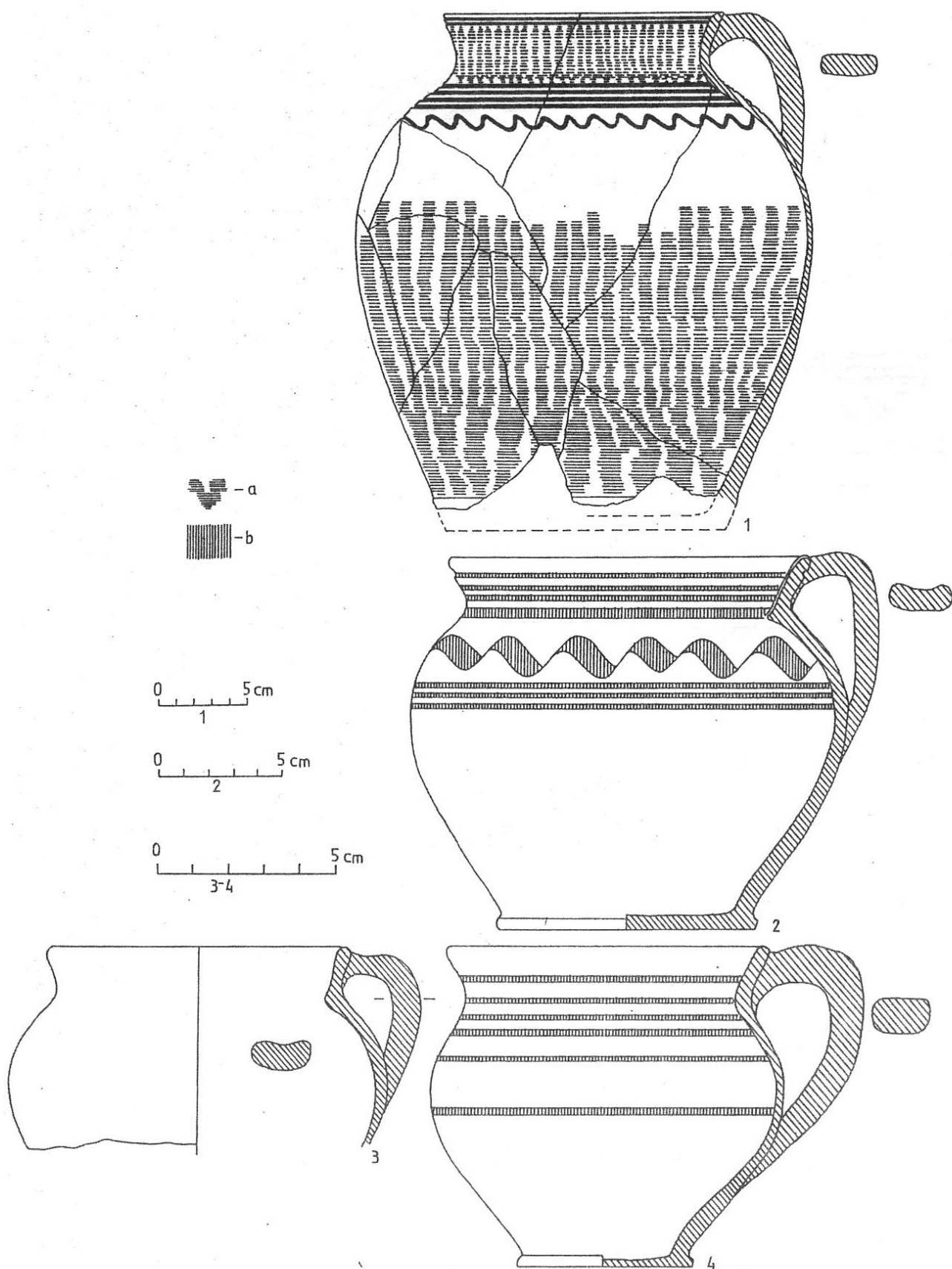
Рис. 4. Дубно, Червоный пагорб. Сохранившаяся территория монастыря и многослойного памятника, а также местонахождение исследованного объекта: а — карьер

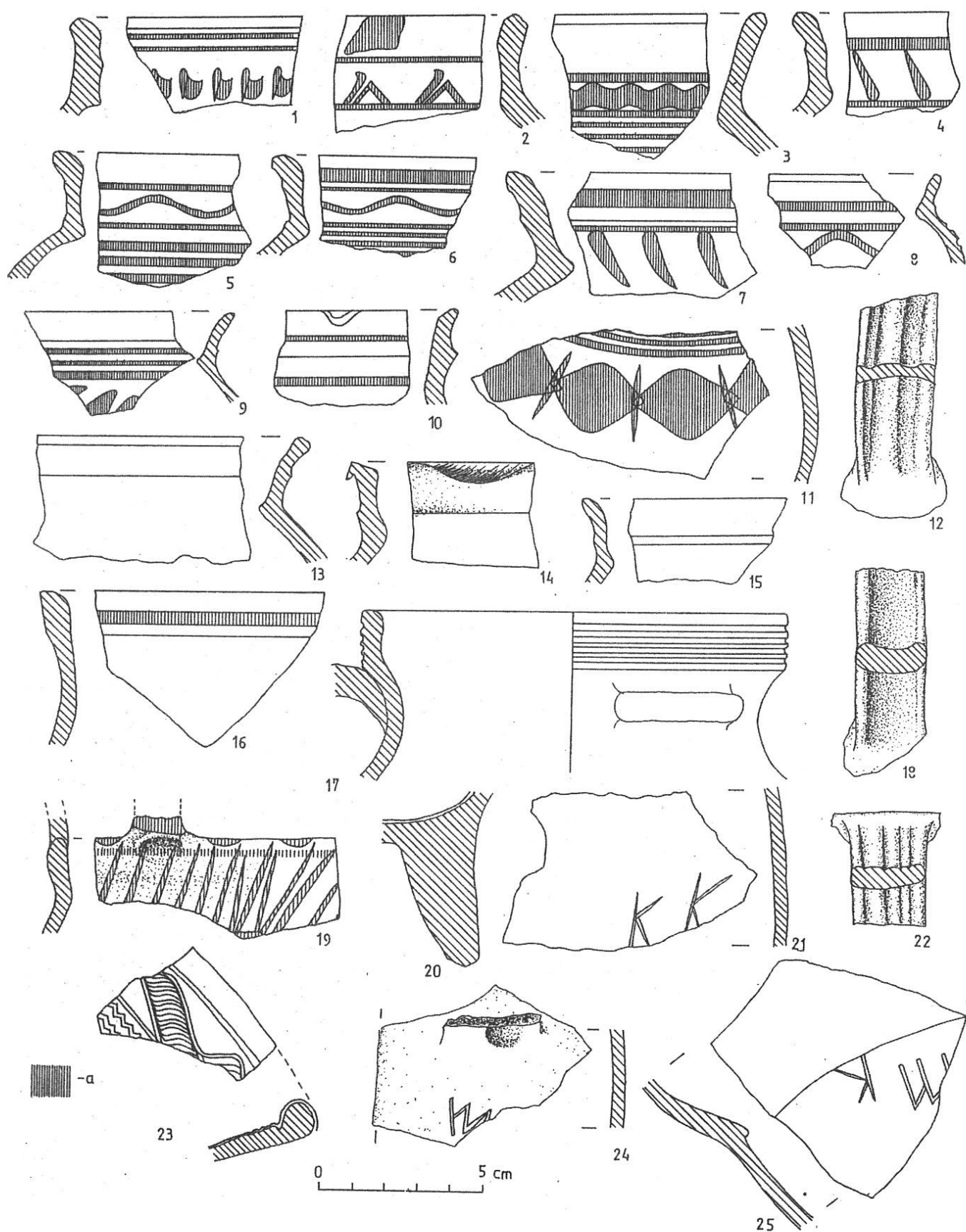
Ryc. 5. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Plan (A) i przekrój (B) obiektu I: a — piaszczysta szara ziemia, b — wypełnisko obiektu, c — jasnoszary piasek, d — calec, e — darń, f — kopalnia odkrywkowa

Abb. 5. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Plan (A) und Querschnitt (B) von Objekt a — grauer Boden mit Sand; b — Ausfüllung von Objekt; c — grauer Sand; d — anstehender Boden; e — Humusschicht; f — Mine

Рис. 5. Дубно, Червоный пагорб. План (A) и разрез (B) объекта I: а — серая песчаная земля; b — заполнение объекта, c — светло-серый песок, d — материк, e — дерн, f — карьер

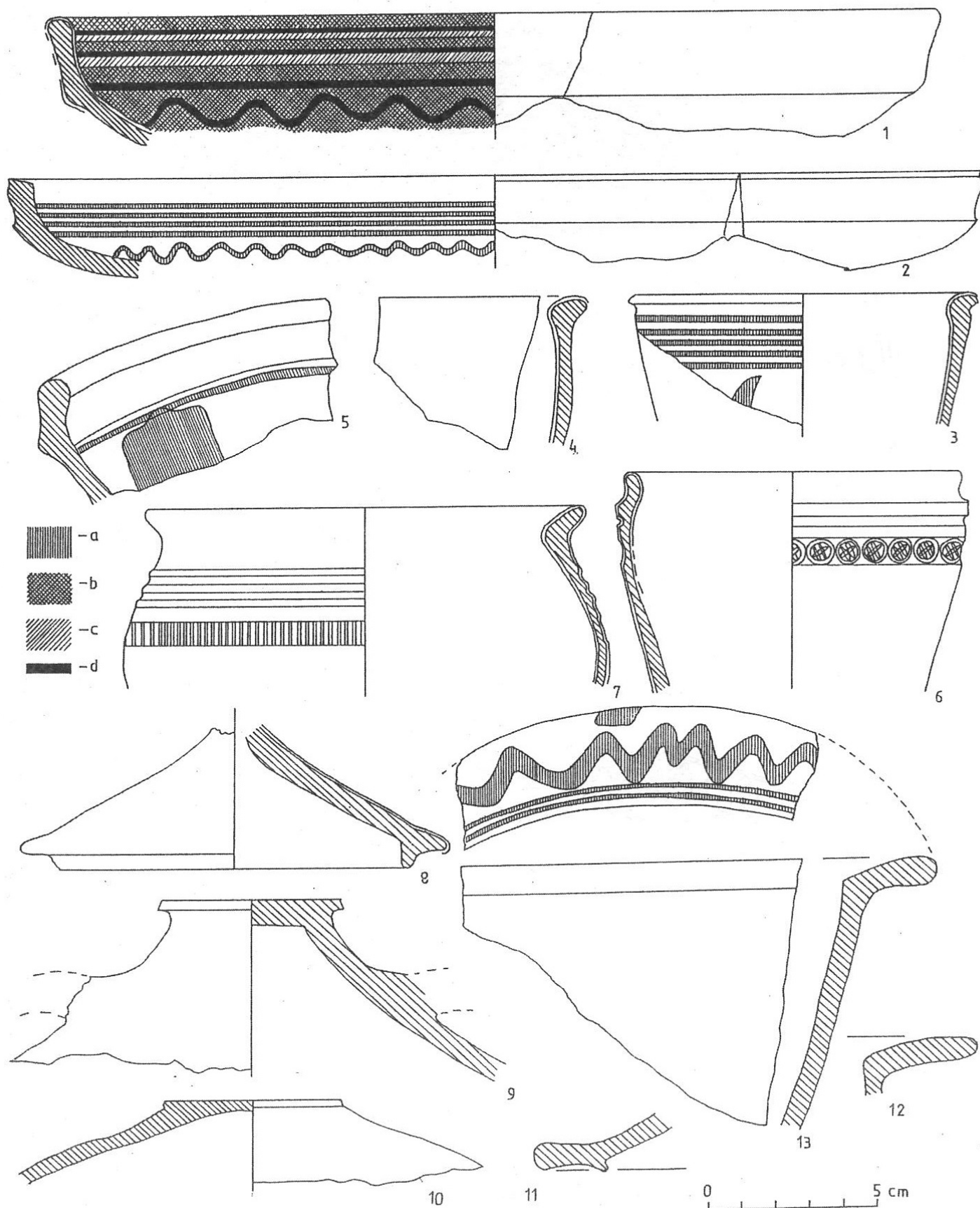
Ryc. 6. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Zespół ceramiczny z ob. I: garnki, a — ornament wyświecany, b — ornament malowany
 Abb. 6. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Keramik aus dem Objekt I: Töpfe, a — eingeglätete Verzierung, b — Farbauftrag
 Рис. 6. Дубно, Червоный пагорб. Керамический комплекс из объекта I: сосуды, a — пролощенный орнамент, b — орнамент, нанесенный краской

Ryc. 7. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Zespół ceramiczny z ob. I: a — ornament malowany

Abb. 7. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Keramik aus dem Objekt I: a — Farbauftrag

Рис. 7. Дубно, Червоный пагорб. Керамический комплекс из объекта I: а — орнамент, нанесенный краской

Ryc. 8. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Zespół ceramiczny z ob. I: a — ornament malowany, b — szkliwo białe, c — szkliwo zielone, d — szkliwo brązowe

Abb. 8. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Keramik aus dem Objekt I: a — Farbauftrag, b — weißer Schmelz, c — grüner Schmelz, d — brauner Schmelz

Рис. 8. Дубно, Червоный пагорб. Керамический комплекс из объекта I: а — орнамент нанесенный краской, b — белая глазурь, c — зеленая глазурь, d — коричневая глазурь

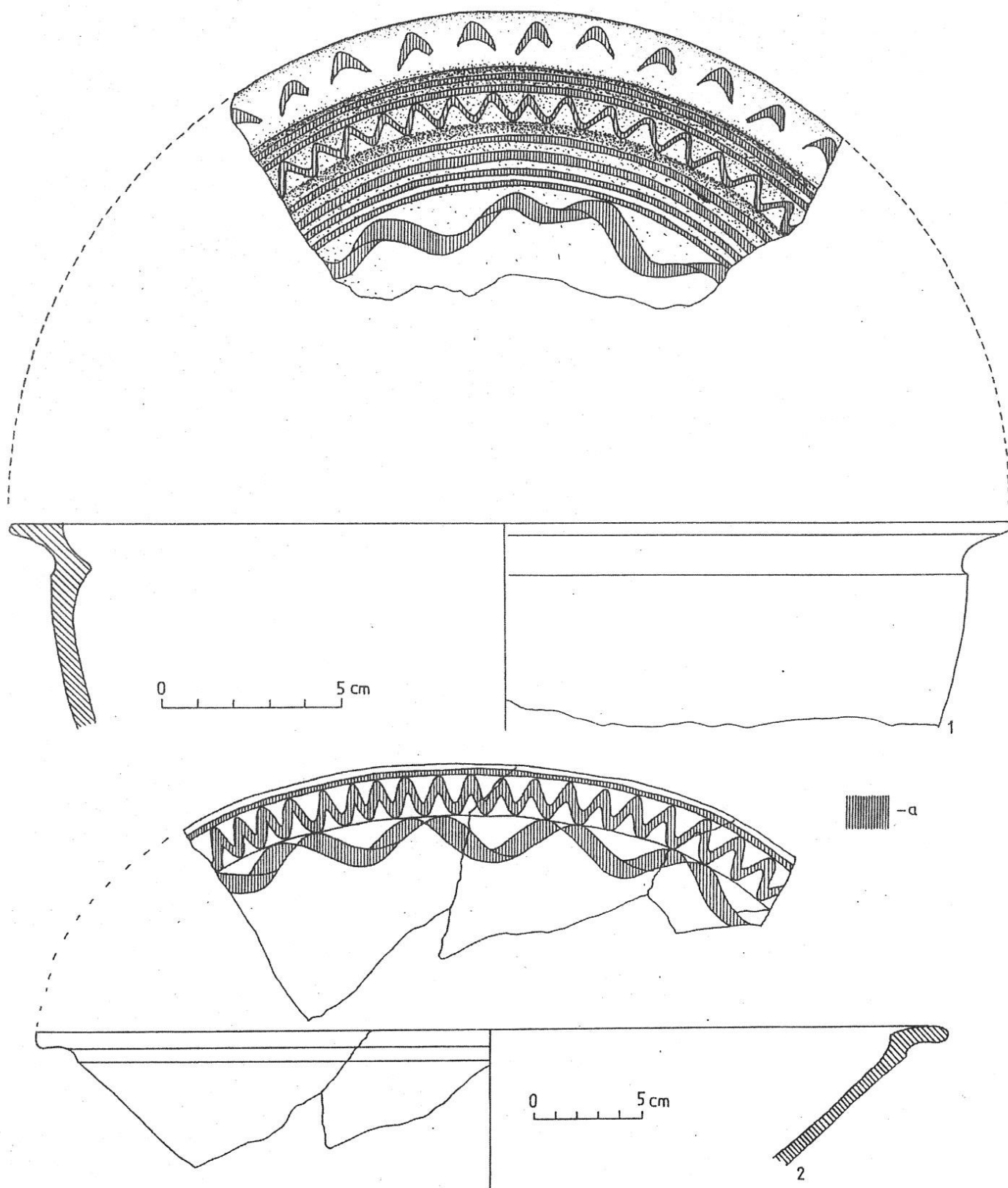

Рис. 9. Дубно, Червоний пагорб. Керамический комплекс из объекта 1: миски, а — орнамент нанесенный краской

Abb. 9. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Keramik aus dem Objekt I: Schalen, a — Farbauftrag

Ryc. 9. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Zespół ceramiczny z ob. I: misy a — ornament malowany

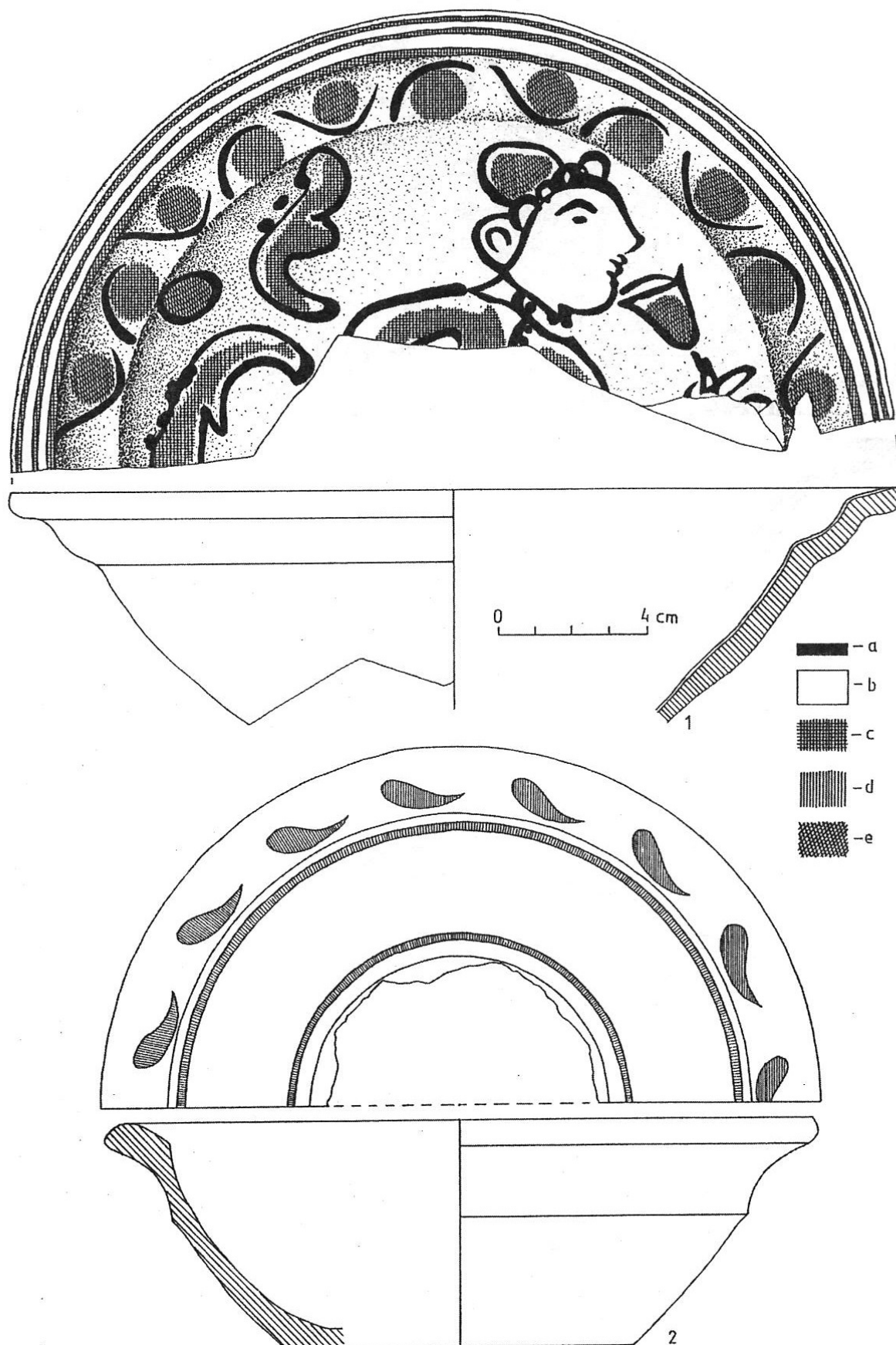
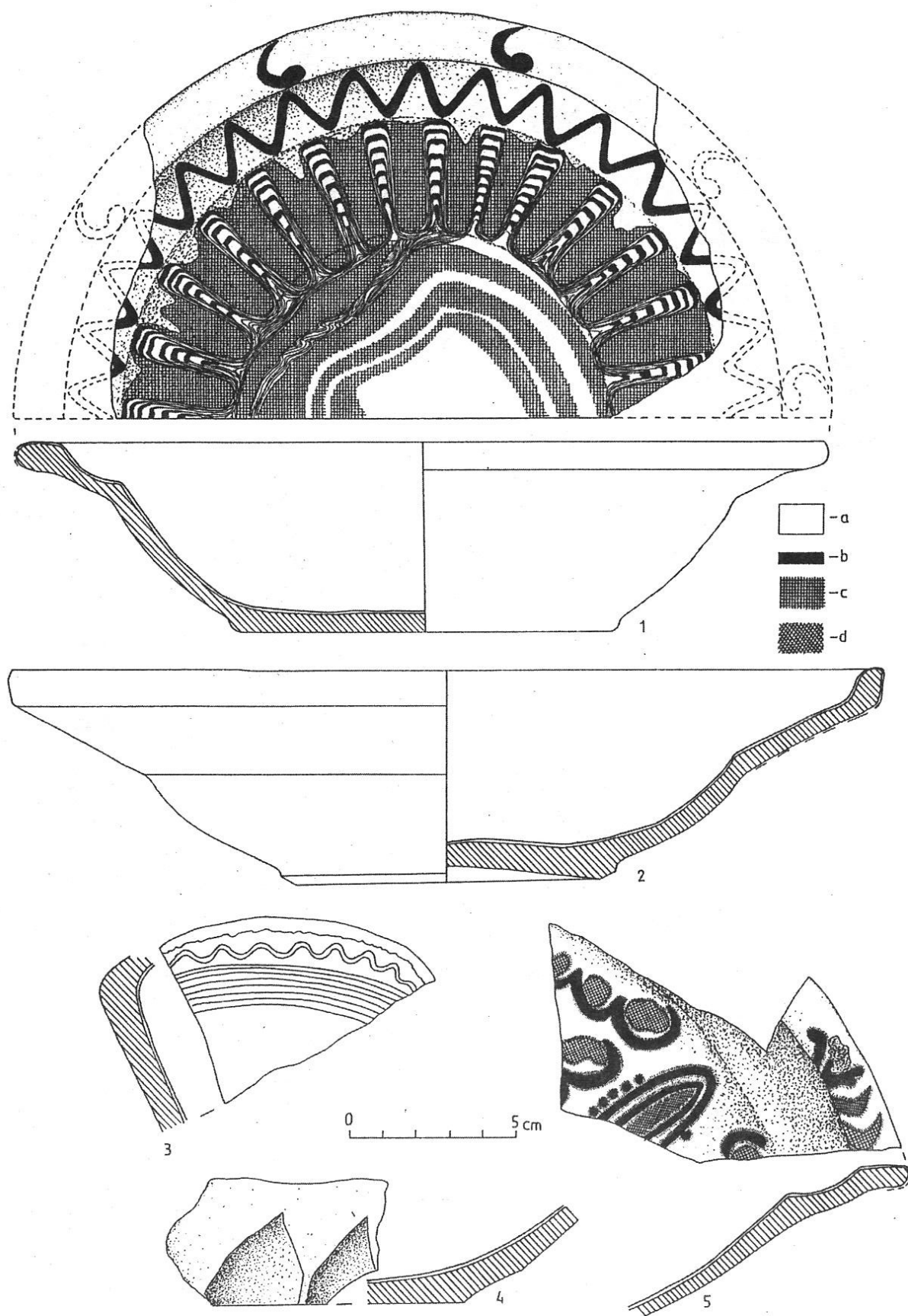

Рис. 10. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Zespół ceramiczny z ob. I: a — szkliwo brązowe, b — szkliwo białe, c — szkliwo czerwone, d — ornament malowany, e — szkliwo zielone

Abb. 10. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Keramik aus dem Objekt I: a — brauner Schmelz, b — weißer Schmelz, c — roter Schmelz, d — Farbauftrag, e — grüner Schmelz

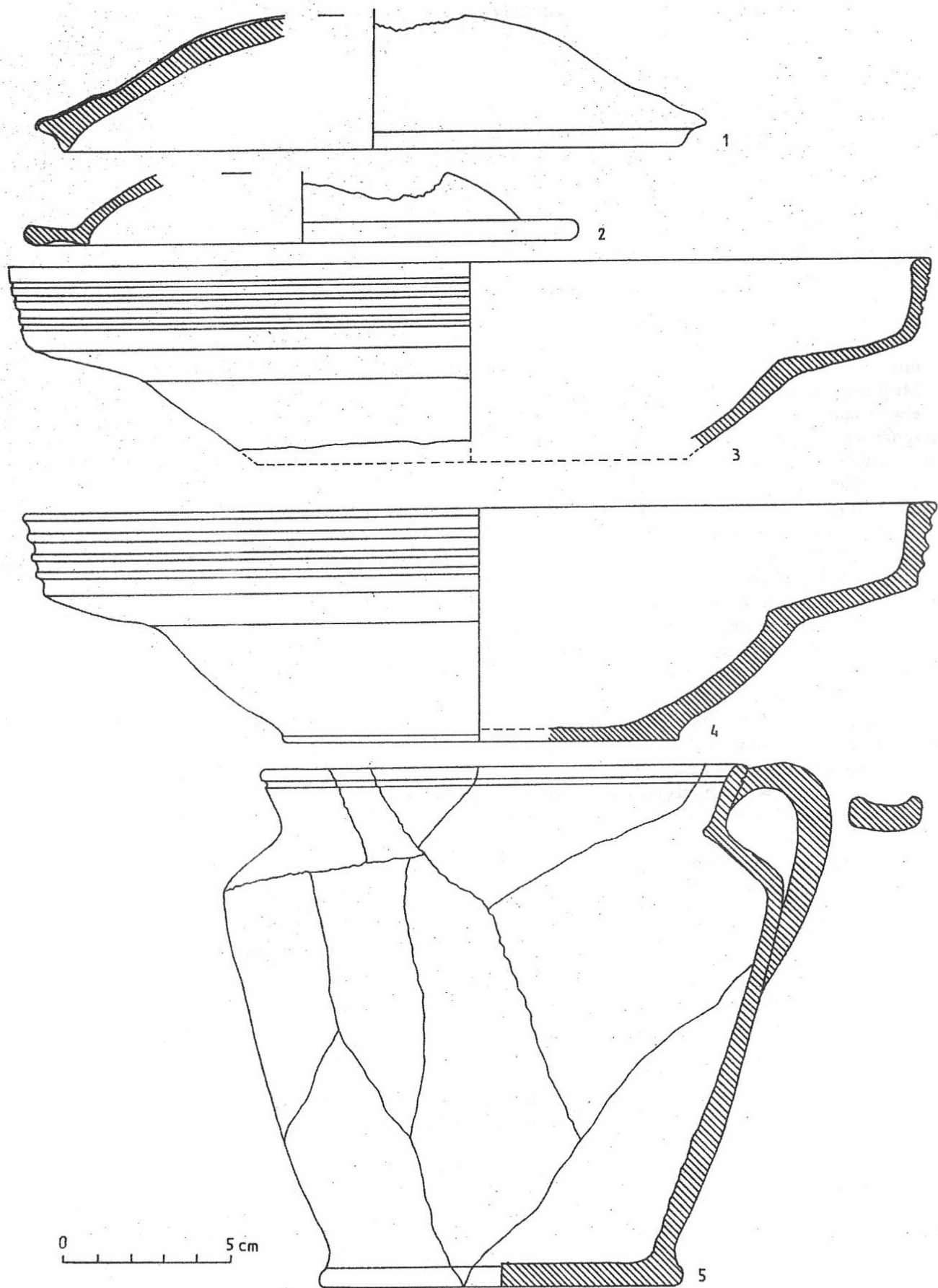
Рис. 10. Дубно, Червоний пагорб. Керамический комплекс из объекта I: a — коричневая глазурь, b — белая глазурь, c — красная глазурь, d — орнамент, нанесенный краской, e — зеленая глазурь

Ryc. 11. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Zespól ceramiczny z ob. I: talerzyk a — szkliwo białe, b — szkliwo brązowe, c — szkliwo czerwone, d — szkliwo zielone

Abb. 11. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Keramik aus dem Objekt I: Teller, a — weißer Schmelz, b — brauner Schmelz, c — roter Schmelz, d — grüner Schmelz

Рис. 11. Дубно, Червоний пагорб. Керамический комплекс из объекта 1: тарелки, а — белая глазурь, б — коричневая глазурь, с — красная глазурь, д — зеленая глазурь

Ryc. 12. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Zespól ceramiczny z ob. I
 Abb. 12. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Keramik aus dem Objekt I
 Рис. 12. Дубно, Червоный пагорб. Керамический комплекс из объекта 1

W grupie garnków wyróżniono kilka fragmentów **dzbanów** wypalonych zarówno w atmosferze utleniającej (ceramika „biała”) jak i redukcyjnej (siwaki). Reprezentują one dwa typy:

1. Dzbany z szyjką łukowato wygiętą i lekko zgrubiałą krawędzią, która od zewnątrz posiada nieprofilowany szeroki okap podkreślony żeberkiem (ryc. 7, 16). Okap jest malowany.

2. Dzbany z szyjką esowatą. Krawędź wylewu posiada szeroki, profilowany okap (ryc. 7, 17). Dzbany tego typu posiadają szerokie, masywne ucha. Analogiczne okazy licznie występowały na zamku w Dubnie w warstwie kulturowej datowanej monetami z 1624 r. Bardzo zbliżone naczynie datowane na wiek XVI i XVII znane jest z Rzeszowa (S. Czopek, A. Lubelczyk 1993, s. 38, ryc. XXXVI, 8).

Bardzo zróżnicowana pod względem form jest również grupa **mis**.

1. Misy z szerokim wywiniętym kołnierzem ustawionym skośnie w stosunku do osi naczynia. Kołnierz jest płaski lub lekko zgrubiały. Zdecydowana większość okazów wypalona jest w atmosferze utleniającej i zdobiona ornamentem malowanym zajmującym całą powierzchnię kołnierza (ryc. 8, 12–13, 9, 2). Formą, misy takie wyraźnie nawiązują do naczyń XVII–XVIII-wiecznych z terenu Polski (M. Kwapieniowa, T. Lenkiewicz, B. Nowogrodzka, K. Radwański, A. Wałowy 1969, tabl. XXIV, I, S. Czopek A. Lubelczyk (1993, s. 39–40, typ 2), odbiegając od nich tylko sposobem zdobienia.

2. Misy z szerokim, skośnym kołnierzem, profilowanym od wewnątrz szerokim rowkiem, a od strony zewnętrznej, żeberkiem u podstawy szyjki. Ścianki pionowe lub lekko skośne (ryc. 9, 1). Wypał utleniający. Analogiczne okazy reprezentują naczynia stołowe. Są one bogato dekorowane ornamentem malownym. Wątki zdobnicze obejmują całą powierzchnię kołnierza oraz górną partię brzuśca od wewnątrz. Ścisłe analogie dla omawianych mis pochodzą z zamku w Dubnie gdzie wystąpiły w warstwie kulturowej datowanej monetami z lat 1664–1765.

Rozwinięte kształty kołnierza w porównaniu z okazami wcześniejszymi, przemawiają za datowaniem ich na schyłek XVII–XVIII wieku.

3. Misa z kołnierzem zgrubiałym, wywiniętym, ułożonym skośnie w stosunku do osi naczynia i łukowato przechodzącym w brzusiec, który podcięty jest żeberkiem w górnej partii od strony zewnętrznej. Wypał utleniający. Naczynie zdobione ornamentem malowanym obejmującym kołnierz oraz dno (ryc. 10, 2).

4. Misa z prawie pionową szyjką o poziomo lub ukośnie ściętej krawędzi oraz z podciętą dolną partią brzuśca. Wypał utleniający. Powierzchnia wewnętrzna wyrobu zdobiona ornamentem malowanym (ryc. 8, 2). Analogii można dopatrzeć się w tzw. misach-patelniach występujących w XVII-wiecznej warstwie kulturowej w Rzeszowie (S. Czopek, A. Lubelczyk, 1993, s. 41, 48).

5. Misa z krótką pionową szyjką i skośnymi ściankami. Wypał utleniający. Wyrób zdobi wzór malowany obejmujący wewnętrzną powierzchnię brzuśca (ryc. 8, 5). Bardzo ściśle analogie znaleziono wśród ceramiki rzeszowskiej z XVI i XVII w. (S. Czopek, A. Lubelczyk 1993, s. 48, tabl. XLV, 4, XXXVII, 2).

6. Misa z wysoką, pionową szyjką o zaokrąglonej krawędzi z brzuścem podciętym w partii dolnej. Okaz ten reprezentuje tzw. ceramikę „ceglastą”. Powierzchnia wewnętrzna naczynia szkliwiona glazurą w postaci kolorowych pasków (białych, jasnozielonych i brązowych — (ryc. 8, 1). Podobne naczynia licznie występują w wieku XVII.

Wśród **talerzy** wyróżniają się dwie podstawowe grupy: płytkie i głębokie.

1. Wspaniałym przykładem talerzy płytkich jest zachowane w całości naczynie reprezentujące ceramikę „ceglastą”. Cechuje je szeroki kołnierz ze zgrubiałym i wyodrębniającym się brzegiem oraz półkulisty brzusiec i profilowana partia przydenna. Talerz bez ornamentu, szkliwiony bezbarwną glazurą (ryc. 11, 2).

2. Fragmenty talerzy o tym samym typie kołnierza lecz dekorowane ornamentem rytym i szkliwieniem w kolorze ciemnobezowo-kremowym. Wypał utleniający (ryc. 7, 23).

3. Fragment partii przydennej talerza posiadający skośne, owalne ścięcia. Wypał utleniający. Szkliwiony ciemnozieloną glazurą (ryc. 11, 4). Podobne talerze często szkliwione są na kołnierzu i brzuścu różnokolorowym szkliwem. Powszeczne były w I poł. XVII w.

4. Wśród talerzy płytkich wyróżniają się okazy o kołnierzu średniej szerokości, profilowanym szerokim, płytkim rowkiem (ryc. 11, 5). Są to naczynia określane w literaturze jako „biało angobowane”. Cechują je kolorowe wzory na białym tle, pokryte szkliwem. Na terenie Polski południowo-wschodniej, analogiczne naczynia pojawiają się już w końcu XVI w. (T. Sztetela-Zauchowa 1994, s. 65–66).

5. Białą angobowaną ceramikę reprezentują również dwa głębokie talerze, bardzo podobne do siebie pod względem formy. Jedno z naczyń zdobione jest tzw. ornamentacją figuralną (ryc. 10, 1). Wzory dobrze znane są z miechocińskiego ośrodka garncarskiego gdzie mieszczą się w latach 1630–1685. Ikonoografia zachowanej części omawianego talerza (ryc. 10, 1), przez swoją fragmentaryczność, tylko stylowo nawiązuje do naczyń miechocińskich i pozwala datować omawiany talerz na XVII w.

Drugie naczynie zdobione jest techniką tzw. marmoryzowania w kolorze białym i brązowym (ryc. 11, 1). Egzemplarze dekorowane „marmurkiem” znane są z Europy Środkowej gdzie datuje się je na II poł. XVII w. (T. Sztetela-Zauchowa 1994, s. 64).

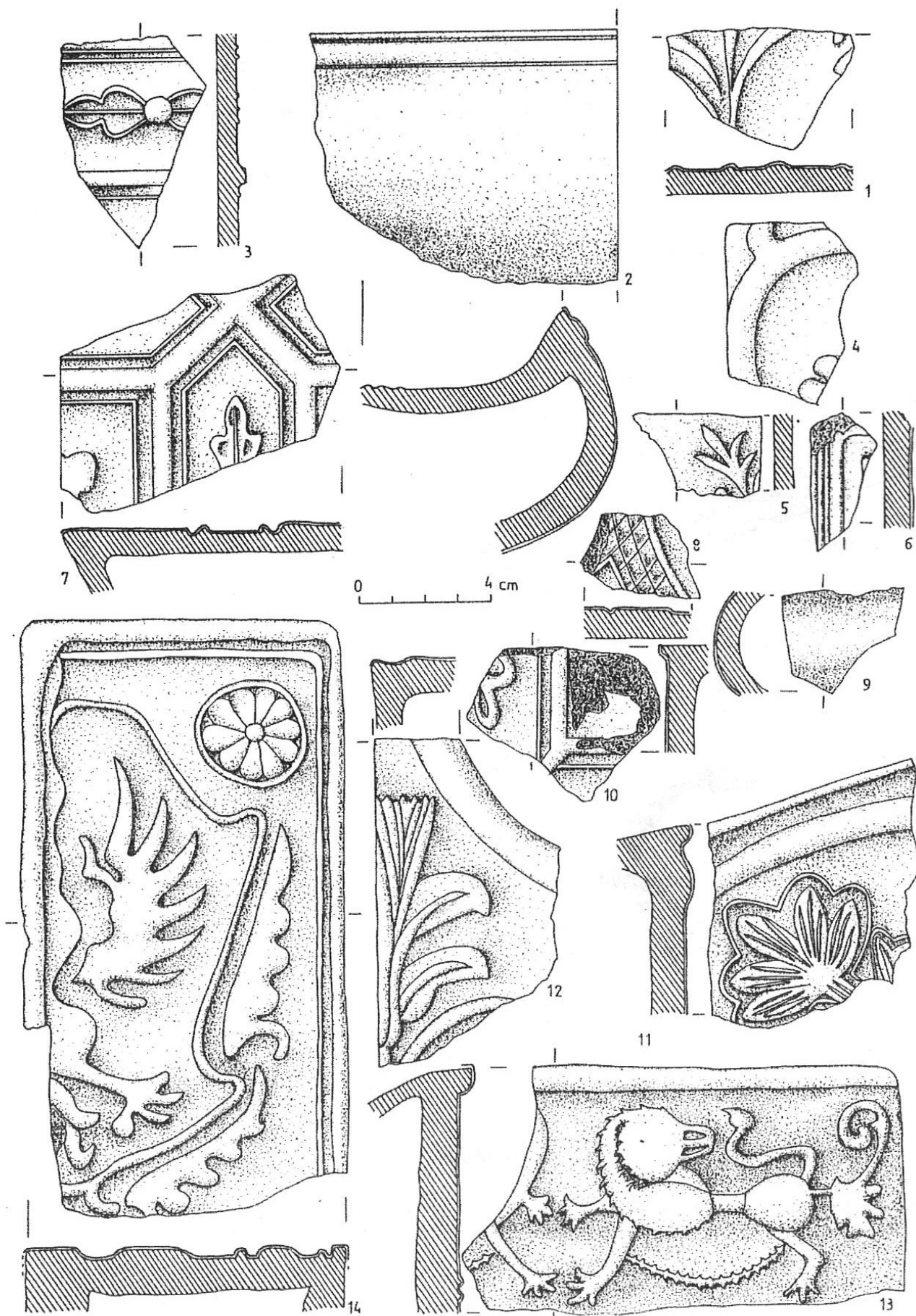
6. Odrębny typ głębokich talerzy tworzą naczynia posiadające szeroki kołnierz z krawędzią ukształtowaną w postaci wysokiej, zdobionej bruzdami listwy. Wypał redukcyjny (ryc. 12, 3–4).

Kubki charakteryzują się bardzo podobnymi kształtami. Są to naczynia o lekko skośnych ściankach i brzegu wywiniętym na zewnątrz.

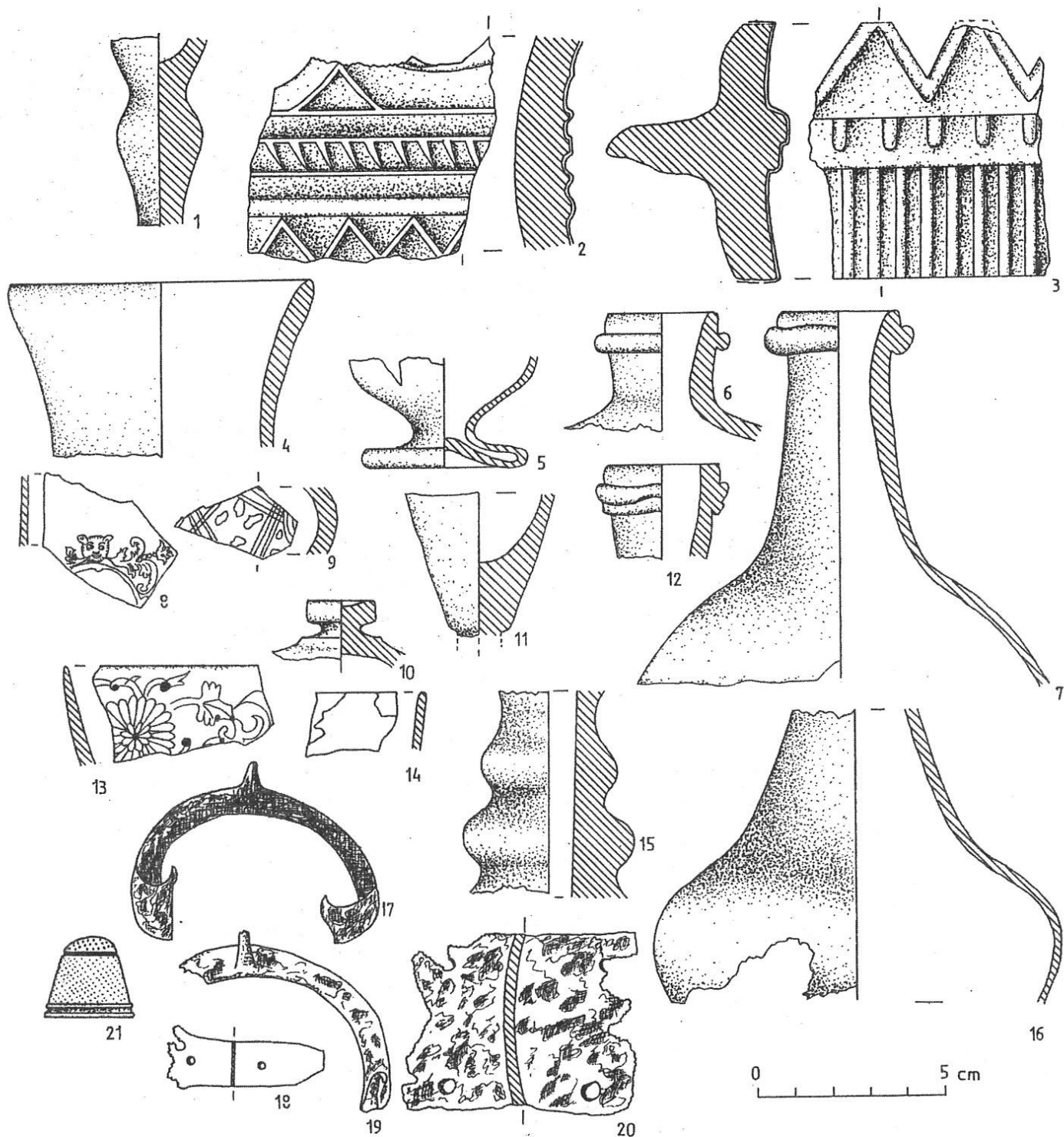
1. Kubek (ceramika „ceglasta”) o średnicy wylewu 10 cm, szkliwiony glazurą szmaragdową od wewnątrz i bezbarwną od strony zewnętrznej. Okaz zdobiony ornamentem stempelkowym i poziomą bruzdą (ryc. 8, 6).

2. Kubek (ceramika „biała”) o średnicy wylewu — 10 cm. Szkliwiony od wewnątrz jasnozieloną glazurą. Powierzchnię zewnętrzną zdobi wzór malowany (ryc. 8, 3).

3. Kubek — „siwak”, szkliwiony od zewnątrz ciemnozieloną glazurą (ryc. 8, 4).

Ryc. 13. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Zespół kafli z ob. I
 Abb. 13. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Kacheln aus dem Objekt I
 Рис. 13. Дубно, Червоный пагорб. Кафель из объекта I

Ryc. 14. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Materiał zabytkowy z ob. I
 Abb. 14. Dubno, Czerwonyj Pahorb. Funde aus dem Objekt I
 Рис.14. Дубно, Червоный пагорб. Вещевой материал из объекта I

Wśród **pokrywek** wyróżniono trzy typy:

1. Pokrywki o stożkowatej formie na nóżce-pierścieniu (ceramika „biała”). Wyroby szkliwione jasno- i ciemnozieloną glazurą (ryc. 8, 8, 12, 1). Analogiczne pokrywki na przykład z Białorusi, miały okrągły guz i mieściły się w XVII w. (N. Zdanovič, A. Trusav 1993, ryc. 60).

2. Pokrywki z mniej lub bardziej stromymi ściankami, z szeroką poziomą lub lekko zadartą ku górze krawędzią

i wnąką od spodu (ryc. 8, 9–11). Ten typ pokrywek cechuje spłaszczona powierzchnia, brak guza i ucho. Wypał redukcyjny i utleniający.

3. Pokrywki tego typu różnią się od typu 2 obecnością guza na nóżce i nie mają ucha. Wypał utleniający i redukcyjny (ryc. 12, 2).

Jedyny znaleziony fragment **świecznika** reprezentuje ceramikę „białą”. Pochodzi ze środkowej partii wyrobu. Otwór na świecę ma średnicę 15 cm (ryc. 14, 15).

Z **patelni** zachowała się tylko nóżka z fragmentem dna szklwionego ciemnozieloną glazurą. Wypał redukcyjny (ryc. 7, 20).

W omawianym zespole ceramicznym wyróżniono fragment wylewu naczynia, który może pochodzić z tzw. **garnków-dwojaków**. Okaz o kształcie beczułkowatym, reprezentujący ceramikę „białą”, dekorowany ornamentem malowanym (ryc. 7, 19). Naczynie to datowane na XVII w., jest prawdopodobnie najwcześniejszym okazem „dwojaków” (przynajmniej na Wołyniu). Ich rozpowszechnienie przypada na czasy późniejsze, głównie na koniec XIX — pocz. XX w.

Z omawianego obiektu pochodzi niewielki zbiór **kafli** (16 egz.) z których 13 wykonano z białej glinki, a pozostałe trzy — z żelazistej. Lica kafli reprezentują ornament kontynuacyjny o motywach roślinno-geometrycznych, który na sąsiednich terenach Polski pojawił się w końcu XVI w. (R. Reinfuss 1966, s. 15). Wśród okazów tego rodzaju wyróżnia się fragment kafla pokryty szmaragdową polewą z wyraźnym motywem goździka (ryc. 13, 12). Motyw ten przejęty z kultury Wschodu, był modnym elementem dekoracyjnym w I poł. XVII w. nie tylko w ówczesnej Europie Zachodniej i Centralnej ale również na Ukrainie, a od II poł. XVII w. również na Białorusi (N. Zdanovič, A. Trusav 1993, s. 72). Wysoki relief cechuje fragment lica kafla z gliny żelazistej, pokryty ciemnozieloną polewą z motywem kwiatka i koła (ryc. 13, 11). Pod względem technologii, tektoniki i ornamentu, kafel ten nawiązuje do okazów znanych na przykład z zamku w Raciążu z II poł. XVI w. (K. Nadolska 1988 s. 88). Rozpowszechnienie podobnych kafli na wschodzie miało miejsce nieco później, w wieku XVII (I. Kutyłowska 1972, s. 171; A. Hunicz 1971 s. 338; G. i T. Ślawscy 1994, s. 229 i inne). Do kafli tego typu zaliczono jeszcze kilka fragmentów pokrytych szmaragdową glazurą oraz jasnozieloną jak i okazy bez polewy (ryc. 13, 1, 4–5, 8). Do pewnej odmiany tego samego typu odnoszą się lica kafli, które podzielone są plastycznymi wałkami na kwadratowe i sześciokątne pola wypełnione stylizowanymi kwiatami (ryc. 13, 6–7, 10). Pokryte są szmaragdową i jasnozieloną glazurą. Analogie znaleziono wśród materiałów XVII-wiecznych z Zamościa (I. Kutyłowska 1972, tabl. t, 2), z zamku w Krupem (A. Hunicz 1971, tabl. IV, 43), z Chelma (zbiór kafli znajduje się w Muzeum Okręgowym w Chelmie) oraz z zamku w Dubnie gdzie są datowane monetami na I ćw. XVII w. Podobne kafle znane są również z Bolesławca (M. Żemigala 1987, tabl. IX, 1, 3).

Motywy roślinno-geometryczne zdobią fragmenty dwóch koronek z „białej” gliny, szklwionych polewą szmaragdową i zieloną oraz fragment kafla fryzowego również z „białej” gliny, bez szklwa (ryc. 13, 3, 14, 2–3).

Na tle kafli dekorowanych ornamentem reliefowym, uwagę zwracają fragmenty dwóch gzymsów o kształcie półokrągłym bez wątków zdobniczych, szklwionych polewą szmaragdową i żółto-brązową (ryc. 13, 2).

Na szczególną uwagę zasługują fragmenty dwóch kafli z motywami zwierzęcymi i heraldycznymi. Jeden z nich to kafel fryzowy z pomarańczowej gliny, pokryty jasnozieloną

polewą i zdobiony motywem fantastycznych zwierząt, prawdopodobnie lwów (ryc. 13, 13). Okaz stylowo nawiązuje do XVII-wiecznego kafla fryzowego z pobliskiego Biecza (G. i T. Ślawscy 1994, ryc. 34). Drugi to fragment kafla narożnego, wykonany z „białej” glinki i szklwiony glazurą żółto-brązową i zieloną. Cały kafel prawdopodobnie zdobił orzeł. Zachowana część wyrobu zawierała tylko połowę ptaka (bez głowy) w kartuszu. Partia dolna i środkowa, podkreślona jest stylizowanymi skrzydłami. W górnym rogu lica umieszczono rozetkę w kole (ryc. 13, 14). Analogiczne kafle datowane są na wiek XVII.

Wyroby ze szkła. Zdecydowana większość wyrobów szklanych — to fragmenty butelek. Wykonane zostały ze szkła przezroczystego w kolorze szmaragdowym, żółtozielonym lub bezbarwnym o odcieniu niebieskim (ryc. 14, 67, 12, 16). Z innych wyrobów należy wymienić fragment wylewu dzbana ze szkła bezbarwnego o odcieniu niebieskim (ryc. 14, 4), fragment dolnej partii kieliszka o odcieniu zielonym (ryc. 14, 5), nóżkę pucharka o odcieniu żółtym (ryc. 14, 1) i fragment kieliszka ze szkła bezbarwnego (ryc. 14, 11). Liczne analogie dla tych zabytków znajdujemy wśród materiałów z zamku w Dubnie, z warstwy datowanej monetami na II poł. XVII–XVIII w.

W stropie jamy odkryto ponadto dwa fragmenty **kubków majolikowych** w kolorach niebieskobiałych (ryc. 14, 9, 14) oraz fragment kubka z porcelany, który zdobiony jest wzorem szkicowym w kolorze zielonym i niebieskim (ryc. 14, 13), fragment kubka i guza z białej porcelany (ryc. 14, 10) oraz fragment naczynia kamionkowego w kolorze ciemno-brązowym (ryc. 14, 8). Najwcześniejsze wyroby z porcelany i majoliki na terenie Ukrainy datowane są na początek XVIII w. Moim zdaniem, omawianych wyżej naczyń nie należy traktować jako zabytków datujących jamę. Znalazły się one w obiekcie prawdopodobnie w wyniku głębokiej orki. Ich obecność w jamie jest przypadkowa.

Wyroby z żelaza. Znaleziono dwie podkówki od butów. Zachowna w całości (ryc. 14, 17) należy do listwopodobnych, zachowana fragmentarycznie (ryc. 14, 19) — do płaskich. Obydwa typy podkówek w znacznej ilości wystąpiły na polu bitwy pod Beresteczkiem — 1651 r., (I. Svieśnikov 1993).

Wyroby z metali kolorowych reprezentowane są przez brązową klamrę od książki (ryc. 14, 18) oraz miedziany naparstek (ryc. 14, 21).

Bardzo interesujący jest przedmiot w postaci żelaznej płytki o grubości 2–3 mm. Zabytek o kształcie prostokąta posiada cztery otwory i ślady po pokryciu miedzią (ryc. 14, 20). Prawdopodobnie jest to element zbroi białej, tzw. folga. Jak wiadomo folgi żelazne były nitowane na skórzanym lub tekstylnym podkładzie za pomocą specjalnych nitów. Część zbroi wykonana z podobnych prostokątnych płytek — tzw. szorce (czyli fartuchy folgowe), była powszechnie używana w okresie późnego średniowiecza w Europie Łacińskiej (A. Nowakowski 1990, s. 76–96). Jako najbardziej praktyczna ochrona ciała, szorce, jak widać, przetrwały do czasów późniejszych. Pokryte miedzią i oczywiście polerowane, były szczególnie efektowne. Fakt, że znaleziona płytka była pokryta miedzią,

wskazuje na słuszność wiązania tego zabytku z zamkiem w Dubnie³.

Wypelnisko omawianej jamy zawierało również pięć monet miedzianych. Dwie monety są bardzo zniszczone, dwie inne mają bardzo zniszczony Aw, natomiast na Rv udało się odczytać, że są to: szeląg litewski i szeląg koronny Jana Kazimierza z 1667 r. W dobrym, stanie zachowała się tylko jedna moneta — szeląg koronny z 1654 r. Obecność tych monet w obiekcie potwierdza, że powstał on nie wcześniej niż w latach 60-tych XVII w. Oczywiście do jamy trafiały rzeczy nie tylko jej współczesne. Dotyczy to szczególnie kafli, które mogły być wyrzucone tylko wtedy gdy przestały już zdobić piec. Na tej podstawie, opisywane wyżej kafle, może-

³ Materiał zabytkowy z zamku (tygle, żużel, narzędzia kowalskie itp.) pośrednio świadczy o istnieniu w zamku warsztatu gdzie wytwarzane były różne przedmioty z żelaza a następnie pokrywane miedzą (klucze, kłódki, sprzączki, guziki itp.). Przypuszczamy, że znaleziona folga, jak również i szorce, były wytwarzane w zamkowym warsztacie. Kuźnie zamkowe w których pracowali również płatnerzy, znane są już od późnego średniowiecza (I. Szymczak, 1990, s. 209–210).

my datować na I poł. XVII w., XVII w., a najpóźniej na lata 60-te XVII wieku. Należy też pamiętać, że znalezione tu monety były w użyciu przez dłuższy czas, jednak zmian jakie zaszły w kaflarstwie w II poł. XVII w., a tym bardziej w wieku XVIII, na omawianych okazach nie dostrzeżono. Pozostałe zabytki dobrze mieszczą się w powyższych ramach chronologicznych.

Na zakończenie — ciekawy rys z życia klasztornego. Z omawianej jamy pochodzą trzy fragmenty i dwa całe naczynia, które na powierzchniach zewnętrznych mają wyryte litery (w jednym przypadku naczynie zostało podpisane czarną farbą). Każda skorupa posiadała dwie litery w których można się domyślać inicjałów mniszek w posiadaniu których te naczynia się znajdowały: KK, ?M, MK, MS, E?. Litery były naniesione na talerze i garnki. Podpisy miały ułatwić ich identyfikację kiedy były odwrócone do góry dnem (ryc. 7, 21, 25).

Podsumowując, należy podkreślić, że omawiany materiał potwierdza lokalizację klasztoru. Na wnioski o szczegółach rozwoju klasztoru Pidborskiego, jeszcze za wcześnie. Zestaw zabytków jest jednak na tyle ciekawy, że zachęca do podjęcia badań na szerszą skalę.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- Czopek S., Lubelczyk A.
1993 *Ceramika Rzeszowska XIV–XVIII wiek*, Zeszyty Naukowe Muzeum Okręgowego w Rzeszowie, N 3.
- Hunicz A.
1971 *Motywy ornamentacyjne na kaflach z zamku w Krupem, pow. Krasnostaw*, „Studia i Materiały Lubelskie”, t. 5, s. 335–357.
- Kutyłowska I.
1972 *Kafle z Zamościa (z badań w 1970 r.)*, „Studia i Materiały Lubelskie”, t. 6, s. 171–177.
- Kwapieniowa M., Lenkiewicz T., Nowogrodzka B., Radwański K., Walowy A.
1969 *Badania na Okole w Krakowie w 1969 roku. Wykop III na Skarpie*, „MA”, t. 10, s. 83–183.
- Łozovjuk I.
1994 *Dubens'ki monastyri*, Dubno.
- Nadolska K.
1988 *Kafle z zamku biskupów wrocławskich w Raciążku na Kuja-wach*, „Acta Universitatis Lodzensis, Folia Archaeologica”, t. 9.
- Nowakowski A.
1990 *Uzbrojenie ochronne, Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej 1350–1450*, Łódź.
- Reinfuss R.
1966 *Ludowe kafle malowane*, Kraków.
- Ślawnicki G. i T.
1994 *Garncarstwo i kaflarstwo w Bieczu od późnego średniowiecza do czasów współczesnych*, [w:] *Garncarstwo i kaflarstwo na ziemiach polskich od późnego średniowiecza do czasów współczesnych*, Rzeszów, s. 211–232.
- Sviešnikov I.
1993 *Bytva pid Berestečkom*, L'viv.
- Szetela-Zauchowa T.
1994 *Miechocin. Nowożytny ośrodek garncarski*, [w:] *Garncarstwo i kaflarstwo na ziemiach polskich od późnego średniowiecza do czasów współczesnych*, Rzeszów, s. 45–72.
- Szymczak J.
1990 *Organizacja produkcji i ceny uzbrojenia*, [w:] *Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej 1350–1450*, Łódź, s.
- Zdanovič N., Trusav A.
1993 *Belaruskaja palivanaja keramika XI–XVIII st.*, Minsk.
- Żemigala M.
1987 *Ogrzewanie piecowe na zamku w Bolesławcu nad Prosną XIV–XVII w.*, Wrocław.

Wiera Hupało

Die Forschungen im sog. Pidborecki-Kloster in Wolhynien

(Zusammenfassung)

Als Folge der Entdeckung im Dorf Czerwony Garb einigen Scherben und Silexartefakten wurden an dieser Fundstelle die Sondagegrabungen durchgeführt. Inmitten eines 2x2 m großen Schnittes wurde eine

Grube von elliptischem Grundriß (110x35 cm) und einer Tiefe von 75 cm aufgedeckt. Aus der Ausfüllung stammen zahlreichen Holzkohlefragmente, Tierknochen, Lehmwurf, Ziegel und Scherben. Bei den Scherben

handelt es sich um Töpfen-, Krügen-, Schalen-, Tellern-, Bechern- und Deckelnfragmente. Zu den übrigen Funden gehören etliche Fragmente von Kacheln und 5 Kupfermünzen.

Chronologisch ist dieses Objekt gut fixiert. Es gehört der 1. Hälfte des 17. Jhs. an. Es liegt die Vermutung nahe, daß es sich hier um ein sog. Pidborecki-Kloster handelt, das 1592 vom Prinz K. K. Ostrogski gegründet wurde.

Вера Гупало

Исследования на территории Подборецкого Монастыря на Волыни

Резюме

В 1997 году были осуществлены срочные спасательные работы в уроч. Червоный пагорб в юго-западной околице г. Дубно. На территории урочища, бывшего когда-то островом в болотистой пойме р. Иквы, выявлены следы многослойного поселения эпохи бронзы — римского времени и, известного по письменным источникам, Подборецкого Монастыря. В результате использования этой площади в качестве карьера, уничтожено около 70% памятника. В сохранившейся части, во время продолжающейся эксплуа-

тации карьера, случайно обнаруживаются объекты. Материалы одного из них, являющегося правдоподобно мусорной ямой, представлены в данной статье. Объект содержал большое количество фрагментов керамики, из которых удалось реставрировать целые горшки, кубки, миски, тарелки, изделия и их фрагменты из стекла, фарфора, железа, цветных металлов, а также монеты и кафель. Вещевой комплекс датируется началом — третьей четвертью XVII в.